

УВОД

Према Међународној организацији рада, као најмобилнија друштвена група, млади чине највећи део годишњих миграционих кретања (ILO, 2021). Истовремено, мобилност чини важан део њихових животних искустава. Једну посебну подгрупу међународних младих миграната представљају студенти, чији су разлози за миграцију специфични из два разлога. Са једне стране су студентске миграције временски ограничене на одређену животну доб, а са друге су мотивисане пре свега стицањем знања, квалификација и вештина, и тиме улагањем у образовање које се сматра кључним за формирање људског капитала (Keeley, 2007).

У складу са глобалном интернационализацијом високог образовања последњих деценија број међународних студената се увелико повећао широм света, са тенденцијом даљег пораста. Током 2022. године за међународне студенте укључене у терцијарно образовање издат је до сада највећи број (1,9 милиона) боравишних дозвола у европским земљама чланицама Организације за европску сарадњу и развој [Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD] (OECD, 2023). Сматра се да је управо стицање високог образовања најважнији фактор који објашњава одлуке о миграцији и обрасце миграције младих (Belmonte et al., 2020).

Међународни студенти, најчешће привремени мигранти, драгоцен су људски ресурс за земљу домаћина, што је посебно важно за земље са стопом фертилитета испод нивоа замене генерација (Havthorne, 2010). Њихова привремена мобилност подстакнута образовањем може утицати и на одлуке о наредној миграцији и земљи одредишта. Све се више препознаје значај студената са међународним искуством школовања за друштвени развој како њихових земаља полазишта тако и земаља одредишта. У разним стратешким документима економски развијених земаља, али све више и онима мање развијених, доступност на тржишту рада високообразоване радне снаге са искуством школовања у иностранству представља важан елемент и друштвеног и економског напретка (European Commission, 2020). Стога, у оквиру различитих научних дисциплина (укључујући географију, демографију и социологију) расте интересовање за истраживање образаца међународне миграције студената, њихових мотива, искустава и изазова са којима се суочавају. Међутим, у Србији ово је недовољно истражена тема. Недостају подаци и студије о стипендистима из Србије и младим, високообразованим повратницима

(Васојевић и сар., 2018), као и о страним студентима који студирају, или су студирали у Србији. Отуда нема ни систематских истраживања о савременим миграцијама студентске популације у Србију и из Србије. У вези с тим, такође, и даље неистражено остаје питање на који начин искуство школовања у иностранству утиче на (пре)обликовање идентита студената који одлазе из Србије, односно долазе у Србију. Све већ наведено утицало је на наше опредељење за конципирање плана истраживања које ће се бавити овом темом и његовог реализовања, а које је прво истраживање ове врсте у Србији.

Сprovedено истраживање чији су резултати садржани у овој публикацији узима у обзир класичне миграционе теорије, али утемељено је примарно на концепту транснационализма. Ако се стави акценат на мигрантске мреже, овај концепт се бави „везама између људи, места и институција које превазилазе границе националне државе“ (Vertovec, 2009: 1), које воде ка „успостављању одрживих прекограничних односа, образаца размене и друштвене припадности“ (Vertovec, 2009: 2). С обзиром на наведено, такав концепт оправдава употребу комбинованог истраживачког приступа (енгл. mixed methods research approach). Приврженост појединаца у контексту глобалне миграције обично карактеришу „двоструки или вишеструки идентитети“ (Vertovec, 2009).

Иако малобројна, емпиријска истраживања показују да су међународне миграције студената, њихов боравак и студирање у иностранству, повратак у земљу порекла, или пак даља миграција, динамична транснационална искуства (Gu and Schweisfurth, 2015). Таква искуства карактерише стално преговарање, реконструкција и обогаћивање њихових идентитета, у покушају да дају смисао свакодневном животу унутар сваког места за које су везани или локалитета у којима имају осећај припадности (Vertovec, 2009; Orpong, 2013). Изазови прилагођавања новом окружењу, попут учења новог језика и адаптирања на друге културе, представљају транснационална искуства која значајно доприносе стицању тј. јачању интеркултуралних компетенција међународних студената. Та искуства су сама по себи транзициона и трансформативна, те се подразумева да са собом доносе и промену идентитета, у мањој или већој мери (Gu & Schweisfurth, 2015; Gu, Schweisfurth, & Day 2010; Liu & Rathbone, 2021). Према дефиницији Академије за високо образовање Велике Британије интеркултуралне компетенције су они ставови, знања и вештине који обухватају способност особе да се слаже, ради и учи са припадницима различитих култура (The Higher Education Academy, 2013: 3). Отуда, динамично и сложено искуство боравка и студирања у иностранству утиче на константно грађење и надградњу компоненти социјалног, културног, просторног, професионалног, етничког и других идентитета. Овакво искуство међународних студената, према налазима Вибла (Wiebl, 2015), као и Синга и сарадника (Sing et al., 2007) може довести до формирања космополитског идентитета, односно, као

што наводе Тсурофли (Tsougoufli, 2015) и Адевале и сарадници (Adewale et al., 2018), хибридног (мешовитог) идентитета, као вишеструких идентитета. Управо хибридни идентитет Симонис (Simonis, 2012: 51) види као мост који повезује културе и људе. Кад је реч о идентитетима међународних студената и сам израз „међународни студент“, како наводи Биста (Bista, 2016), представља привремени идентитет свих мобилних студената.

Управо динамичност појмова идентитет и међународни студент, њихова међусобна веза, али и међусобни утицај јесу у средишту овог истраживања. Нека од питања која су постављена на почетку рада на пројекту и разрешена у оквиру истраживачких резултата садржаних у овој научној публикацији су:

- Како међународни студенти доживљавају и изражавају своје идентитете?
- Да ли и на који начин искуства школовања у иностранству и прилагођавања новом друштвеном окружењу утичу на трансформацију идентитета међународних студената?
- Да ли искуство међународне миграције студената доводи до промена и у индивидуалном и у колективним облицима идентитета? Ако да, да ли је та промена подједнако изражена у свим облицима идентитета и како се манифестује?
- Како се међународни студенти односе према изазовима трансформације сопствених идентитета?

Одговори на ова питања, садржани у прилозима зборника, имају за циљ проширивање научних сазнања о узроцима, последицама и обрасцима међународне миграције студената у контексту Србије.

Методолошки оквир истраживања приказан је у првом прилогу студије, ауторке С. Стојшин, која дефинише и операционализује појмове међународне студентске миграције, идентитет и реконструкција идентитета, као и димензије и индикаторе који су коришћени за конструкцију инструмената. Такође, описује методе и технике прикупљања података, узорке испитаника, релевантне варијабле, али и методолошке изазове, попут апстрактности појма идентитет и специфичности узорка.

Историјски посматрано Србија има дугу и значајну традицију међународних студентских миграција, која је обликовала и савремени контекст истраживања, на шта у уводном прилогу указује Н. Васојевић. Ауторка из перспективе *push-pull* миграционе теорије, анализира кључне факторе који утичу на одлуку студената да студирају у иностранству. У раду разматрани друштвено-политички услови, као и интеракција основних мотива и социо-демографских варијабли показује да се током скоро два века многи мотиви за студенте из

Србије нису знатно мењали, али и да су савремени трендови све интензивнијих студентских миграција увелико захватили и Србију.

На који начин се студентске миграције одражавају на идентитет је средишња тема зборника, у којем аутори М. Весковић Анђелковић, Ј. Предојевић Деспић, В. Видицки и Ј. Петрић разматрају национални, културни, професионални и просторни идентитет међународних студената. М. Весковић Анђелковић анализира утицај социо-демографских и миграционих карактеристика, као и емоционалне везаности за земљу порекла, на интензитет и облик националног идентитета. Разматрајући културни идентитет у ширем контексту, анализа социо-културне (не)повезаности међународних студената са срединама порекла и дестинације ауторке Предојевић Деспић указује на начине на које та повезаност обликује њихове идентитете. В. Видицки међународне студенте посматра из угла савремених трендова присутних у високом образовању попут „учења кроз праксу“, „академског капитализма“ и сл. Видицки образлаже начине на које искуство међународне миграције утиче на обликовање професионалног идентитета студента, на њихову субјективну перцепцију положаја сопствене професије и услова рада, као и на даље планирање каријере. Промена просторног идентитета, под утицајем међународних миграција студената разматрана је у прилогу Ј. Петрић. Теоријске основе истраживања ауторка повезује с анализом улоге и значаја простора, односно микро-окужења студената, као и интензитета њихове емоционалне и/или прагматичне привржености тим просторима, при чему је емоционална базирана на субјективним осећајима студената, а прагматична на објективним околностима организације њиховог свакодневног живота.

Конечно, последњи прилог се бави питањем на који начин међународне студентске миграције утичу на личне промене главних актера. Комбинујући квантитативне и квалитативне податке, и заснивајући теоријски оквир на савременим концепцијама интеркултуралне адаптације и социјално-когнитивне теорије, В. Лукић показује како ове промене утичу на различите аспекте живота студената и дугорочно мењају њихову самоперцепцију идентитета, животни стил, свакодневну организацију, менталитет и односе са другим појединцима и групама.

Резултати истраживања потврђују да је примена комбинованог приступа добар начин за превазилажење ограничења сваког појединачног метода у истраживању проблема реконструкције идентитета међународних студената. Премда се не могу генерализовати, налази истраживања указују да су квалитет студијских програма, институционална подршка и економски амбијент државе дестинације, најважнији фактори који обликују мотиве и одлуке међународних студената. Такође, студентске миграције често су први корак у

неким будућим радним миграцијама и заузимају значајно место у планирању професионалне каријере.

Када је реч о утицају овог типа миграција на перцепцију о себи, земљи порекла или земљи дестинације, налази нашег истраживања показују да код међународних студената преовладава хибридни национални идентитет, као и потенцијал да се доприноси матичној земљи уз адекватни државни подстрек и подршку. Такође, неминовно излажући међународне студенте комуникацији са припадницима других култура, академска мобилност чини да они стичу интеркултуралну компетентност, доприносећи на тај начин оном делу свог личног и професионалног развоја и обогаћивања идентитета који превазилазе границе формалног образовања. Међународне студентске миграције изазивају амбивалентна осећања и разлике у емоционалној и прагматичној повезаности са местима порекла и студирања. Закључак је да студирање у иностранству значајно подстиче лични развој, посебно отвореност према новим културама, али да процес адаптације може укључивати и различите изазове. Аутори наглашавају позитиван утицај обогаћивања идентитета и развоја интеркултуралних вештина на друштвено-економски развој земаља порекла и дестинација међународних студената. У складу с тим, стварање повољних услова за интеркултуралну повезаност намеће се као кључни предуслов за друштвену интеграцију.

Примарно, доприноси ове студије су научни и они се огледају у добијању нових сазнања о искуству студирања у иностранству, нарочито када је реч о утицају таквих миграција на лични развој појединаца и њихових идентитета, те на разумевању актуелних механизма прилагођавања културолошким разликама. Резултати овог истраживања могу да подстакну научне расправе о овој теми и да послуже као инспирација за нека наредна истраживања у области трансформације идентитета и адаптације међународних студената. На другом месту, доприноси студије су друштвени, у контексту подизања свести о значају и обезбеђивању стипендија за студенте из земаља у развоју, што је у складу са циљем одрживог развоја 4Б из Агенде 2030 и подстицањем интернационализације високог образовања у Србији. Коначно, ова студија представља допринос и у области јавних политика, јер добијени налази не могу само подстаћи, већ и бити коришћени у креирању политика и стратегија за даљу интернационализацију високог образовања у Србији, као и за унапређење интеграције међународних студената и њихово укључивање у заједнице на различитим нивоима.

ЛИТЕРАТУРА

- Adewale, T., D'Amico, M. M. & Salas, S. (2018). „It's Kinda Weird”: Hybrid Identities in the International Undergraduate Community. *Journal of International Students*, 8(2), 861–883. <https://doi.org/10.32674/jis.v8i2.118>
- Belmonte, M., Conte, A., Ghio, D., Kalantaryan, S., McMahon, S. (2020). *Youth and migration: an overview*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Bista, K. (2016). (Re)Examining the Research on International Students: Where Are We Today?. *Journal of International Students*, 6(2), I–X. <https://doi.org/10.32674/jis.v6i2.360>
- European Commission (2020). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on achieving the European Education Area by 2025*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52020DC0625>
- Gu, Q., Schweisfurth, M. & Day, C. (2010). Learning and growing in a 'foreign' context: Intercultural experiences of international students. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 40(1), 7–23. <https://doi.org/10.1080/03057920903115983>
- Gu, Q. and Schweisfurth, M. (2015). Transnational connections, competences and identities: experiences of Chinese international students after their return 'home'. *British Educational Research Journal*, 41(6), 947–970. <https://doi.org/10.1002/berj.3175>
- Hawthorne, L. (2010). Demography, Migration and Demand for International Students. In: C. Findlay & W. G. Tierney (eds.) *Globalisation and Tertiary Education in the Asia-Pacific* (pp. 93–119). Hackensack, NJ: World Scientific. <https://scholars.wlu.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1030&context=imrc>
- International Labour Organisation [ILO] (2021). *Youth and migration*. Available from <https://www.ilo.org/global/topics/labour-migration/policy-areas/youth-and-migration/lang-en/index.htm>
- Keeley, B. (2007). *Human Capital: How what you know shapes your life*. OECD Insights, Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264029095-en>
- Liu, W., Rathbone, A. (2021). The Complexity of International Student Identity. *Journal of Belonging, Identity, Language, and Diversity (J-BILD)*, 5(2), 42–58.
- Organization for Economic Cooperation and Development [OECD] (2023). *International Migration Outlook 2023*. Paris: OECD.
- Oppong, H. S. (2013). Migration and reconstruction of identity. *Asian journal of management sciences and education*, 2, 163–169.
- Simonis, J. (2012). *Home and Identity: Displacement, Belonging, and Hybridity in International Students on U. S. Campuses*. Carbondale: Southern Illinois University Carbondale (Research Papers. Paper 243). http://opensiuc.lib.siu.edu/gs_rp/243
- Singh, M., Rizvi, F. & Shrestha, M. (2007). Student mobility and the spatial production of cosmopolitan identities. In K. Gulson & C. Symes, (Eds.) *Spatial Theories of Education: Policy and Geography Matters* (pp.195–214). London: Routledge.
- The Higher Education Academy (2013). *Intercultural Competencies*. Heslington: The Higher Education Academy. https://s3.eu-west-2.amazonaws.com/assets.creode.advance-he-document-manager/documents/hea/private/resources/intercultural_competencies_1568037225.pdf

- Tsouroufli, M. (2015). Hybridity, identities and inclusion of international PhD students in England. *Interdisciplinary Perspectives on Equality and Diversity*, 1(1), 1–17.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division [UNDESA] (2020). *International Migrant Stock 2020*. <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>
- Васојевић, Н., Крњајић, З. & Кирин, С. (2018). Стипендисти школовани у иностранству: повратници у академској заједници у Србији. *Социолошки преглед*, 52(3), 938–959. DOI: 10.5937/socpreg52-17682
- Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Weibl, G. (2015). Cosmopolitan identity and personal growth as an outcome of international student mobility at selected New Zealand, British and Czech universities. *Journal of International Mobility*, 3, 31–44. <https://doi.org/10.3917/jim.001.0031>